

Sygn. akt **VI ACa 362/14**

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 grudnia 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia SA – Beata Waś

Sędziowie – SA Ryszard Sarnowicz

– SA Jacek Sadowski (spr.)

Protokolant: – sekr. sądowy Mariola Frąckiewicz

po rozpoznaniu w dniu 11 grudnia 2014 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa B. T., W. T., N. T., J. T.

przeciwko Towarzystwu (...) SA. z siedzibą w W.

o odszkodowanie, zadośćuczynienie i rentę,

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 16 grudnia 2013 r.

sygn. akt IV C 1549/10

I. oddala apelację;

II. zasądza od Towarzystwa (...) SA. z siedzibą w W. na rzecz B. T., W. T., N. T., J. T. kwoty po 2.700 zł (dwa tysiące siedemset złotych) tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.

Sygn. akt VI A Ca 362/14

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 16 grudnia 2013 roku Sąd Okręgowy w Warszawie uwzględnił w całości powództwo B. T., W. T., N. T. oraz J. T. przeciwko Towarzystwu (...) S.A. z siedzibą w W. o odszkodowanie, rentę i zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej i zasądził od pozwanego:

1. na rzecz powódki B. T. z tytułu śmierci męża:

a) kwotę 50.000 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 35.000 zł od dnia 1 sierpnia 2008 roku, oraz od kwoty 15.000 zł od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej

b) kwotę 150.000 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 30.000 zł od dnia 3 grudnia 2010 roku, oraz od kwoty 120.000 zł od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia;

c) kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku do stycznia 2009 roku kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku oraz kwotę 530 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku płatną do 10-ego dnia każdego miesiąca z góry tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie, z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat, oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty;

2. na rzecz małoletniego W. T. z tytułu śmierci ojca:

a) kwotę 35.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 sierpnia 2008 roku do dnia zapłaty tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej;

b) kwotę 150.000 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 30.000 zł od dnia 3 grudnia 2010 roku, oraz od kwoty 120.000 zł od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia;

c) kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku do stycznia 2009 roku, kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku oraz kwotę 505 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku, płatną do 10-ego dnia każdego miesiąca z góry tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie, z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat, oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty;

3. na rzecz małoletniej N. T. z tytułu śmierci ojca:

a) kwotę 35.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 sierpnia 2008 roku do dnia zapłaty tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej;

b) kwotę 150.000 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 30.000 zł od dnia 3 grudnia 2010 roku oraz od kwoty 120.000 zł od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia;

c) kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku do stycznia 2009 roku, kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku oraz kwotę 505 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku, płatną do 10-ego dnia każdego miesiąca z góry tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie, z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat, oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty;

4. na rzecz małoletniego J. T. z tytułu śmierci ojca:

a) kwotę 35.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 sierpnia 2008 roku do dnia zapłaty tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej;

b) kwotę 150.000 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 30.000 zł od dnia 3 grudnia 2010 roku, oraz od kwoty 120.000 zł od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia;

c) kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku do stycznia 2009 roku, kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku oraz kwotę 530 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku, płatną do 10-ego dnia każdego miesiąca z góry tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie, z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat, oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty.

Podstawą wydanego rozstrzygnięcia były następujące ustalenia faktyczne i oceny prawne sądu pierwszej instancji.

W dniu 15 lutego 2008 roku w G. miał miejsce wypadek samochodowy, w wyniku którego śmierć poniósł R. W. kierujący samochodem H. (...) o nr rej. (...) i pasażer tego pojazdu M. T., który wracał na urlop do domu. Jak wynika z postanowienia o umorzeniu śledztwa z dnia 24 kwietnia 2008 roku wyłączną winę za spowodowanie kolizji ponosił R.

W.. Sprawca wypadku drogowego był objęty ochroną ubezpieczeniową pozwanego. Pasażer pojazdu M. T. pozostawił po sobie żonę – wówczas 31 lat i trójkę dzieci: W. – wówczas 12 lat, N. – wówczas 8 lat i J. – wówczas 3 miesiące. W chwili śmierci M. T. zatrudniony był w (...) na kontrakcie w Niemczech i osiągał wynagrodzenie w kwocie 5.241, 80 zł netto. W Niemczech miał zapewnione przez pracodawcę wyżywienie i przewóz oraz koszty mieszkania. Ukończył technikum (...) i różne kursy zawodowe. Miał specjalizację (...) i w tym zawodzie pracował. Do czasu tragicznego wypadku poszkodowani wraz z M. T. zamieszkiwali w domu jednorodzinnym w miejscowości P. gmina P.. Dnia 24 maja 2007 roku B. T. i M. T. zaciągnęli kredyt w Banku (...) S.A. w kwocie 62.204 zł, na zabezpieczenie którego ustanowili hipotekę na przedmiotowej nieruchomości. Małżonkowie planowali rozbudowę domu. Obecnie jest to niemożliwe ze względów finansowych. W chwili śmierci męża powódka B. T. nie pracowała od 1998 roku, zajmowała się opieką nad dziećmi i prowadzeniem domu. Rodzina pozostawała na wyłącznym utrzymaniu M. T.. Jak wskazał sąd okręgowy, dokonując podziału zarobków M. T. na poszczególnych członków rodziny otrzymuje się kwotę 1.048 zł na każdego członka rodziny. B. T. jest z zawodu (...). Posiada świadectwo czeladnicze i wcześniej prowadziła własny zakład (...). B. T. zamierzała wrócić do zawodu i otworzyć własny zakład (...) po okresie niemowlęcym najmłodszego syna J.. Śmierć męża przekreśliła te plany. Rodzina bardzo odczuwa brak męża i ojca. Przed wypadkiem dzieci wzrastały i wychowywały się w rodzinie stabilnej, zapewniającej im troskę, poczucie bezpieczeństwa oraz warunki prawidłowego rozwoju. Wszyscy członkowie rodziny związani byli ze sobą wzajemnie silnymi pozytywnymi więziami emocjonalnymi i uczuciowymi. Równowaga systemu rodzinnego oraz poczucie bezpieczeństwa wszystkich członków rodziny zostały gwałtownie zburzone z chwilą śmierci M. T.. Rodzina przeżywa wielką traumę psychiczną. W chwili badania klinicznego u psychologa wykazywała oznaki zaburzeń emocjonalnych i adaptacyjnych. Powodowie korzystają z pomocy finansowej i wsparcia krewnych. Krewni pomagają dzieciom w lekcjach. Powódce nie wystarcza na wyżywienie, na ubrania dla dzieci, na wyposażenie ich do szkoły. Po śmierci ojca syn W. opuścił się w nauce, zamknął się w sobie, potrzebuje silnej ręki – obecnie uczy się w Technikum (...) w drugiej klasie. Córka N. popadła w depresję, była pupilkiem ojca, uciekała, pisała listy do ojca po jego śmierci – obecnie jest w klasie 1 gimnazjum. J. nie miał świadomości tragedii, jaką przeżyła matka i starsze rodzeństwo. Chłopiec odnajduje oparcie i wzorzec męskich zachowań w osobie dziadka macierzystego – obecnie chodzi do przedszkola. Po wypadku powodowie korzystali z pomocy psychologa. Ze względu na dostrzeżone przez biegłą psycholog problemy emocjonalne małoletnich powodów oraz przejawy zaburzeń lękowych i depresyjnych u matki – nadal konieczne jest zapewnienie wszystkim członkom rodziny pomocy psychologicznej i wsparcia środowiskowego. Obecnie B. T. wraz z trójką dzieci utrzymuje się z renty rodzinnej wypłacanej przez ZUS w kwocie łącznej 1.122 zł i świadczenia rodzinnego (zasiłki i dodatki), wypłacanego przez (...), które jako zapomoga nie jest uwzględniane przy wyliczaniu renty. Ponadto strona powodowa otrzymuje 250 zł miesięcznie na każdego uprawnionego tytułem renty alimentacyjnej, przyznanej przez pozwanego. Jak ustalił sąd okręgowy, powodowie żyją obecnie w niedostatku, który potęguje jeszcze zły stan zdrowia dzieci, szczególnie najmłodszego syna. Pozwany wypłacił powodom po 15.000 zł na rzecz każdego z nich tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej, oraz zwrócił koszty pogrzebu i dojazdów w kwocie 13.131,40 zł.

W świetle powyższych ustaleń sąd okręgowy uznał, że powództwo zasługuje na uwzględnienie w całości. Rozstrzygnięcie w zakresie zadośćuczynienia oparł na podstawie prawnej przewidzianej w art. 448 KC w związku z art. 24 § 1 KC, ponieważ w dacie zdarzenia nie obowiązywał jeszcze przepis art. 446 § 4 KC, który wszedł w życie z dniem 3 sierpnia 2008 roku. Rozstrzygnięcie w zakresie renty alimentacyjnej i odszkodowania oparte zostały na art. 446 § 2 i 3 KC.

Odnosząc się do kwestii zadośćuczynienia sąd okręgowy wskazał, że naruszonym dobrem osobistym powodów była więź rodzinna zerwana nagle wskutek zaistniałego wypadku. Przed wypadkiem stanowili oni kochającą się rodzinę z perspektywą udanego związku na przyszłość. Dzieci miały zapewniony nie tylko godziwy byt materialny, ale i wsparcie psychiczne oraz wychowawcze ojca.

Odnosząc się do zasądzonych kwot odszkodowania sąd okręgowy wskazał, że wskutek śmierci M. T. nastąpiło znaczne pogorszenie sytuacji życiowej powodów. Z kolei ustalając rentę alimentacyjną sąd okręgowy wskazał, że jej wyliczenie oparte zostało na podstawie kwoty przypadającej na każdego członka rodziny przed śmiercią M. T. w wysokości 1.048

zł, pomniejszonej o rentę alimentacyjną, wypłacaną przez pozwanego w wysokości po 250 zł i renty zusowskie – ostatnio w wysokości po 268 zł na rzecz B. T. i J. T., oraz po 293 zł na rzecz W. T. i N. T..

Wydany w tej sprawie wyrok zaskarżony został przez stronę pozwaną w części:

1) w zakresie powództwa B. T. w części zasądzonej od pozwanego na rzecz powódki:

a. kwotę 15.000 zł tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej na skutek śmierci męża wraz z ustawowymi odsetkami od kwoty 15.000 zł od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku oraz w części zasądzonej odsetki ustawowe od kwoty 35.000 zł za okres od dnia 1 sierpnia 2008 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 1 wyroku);

b. kwotę 120.000 zł tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku oraz w części zasądzonej odsetki ustawowe od kwoty 30.000 zł za okres od dnia 3 grudnia 2010 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 2 wyroku);

c. kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku włącznie do stycznia 2009 roku włącznie, kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku włącznie oraz kwotę 530 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku i na bieżąco płatnej do 10-go każdego miesiąca tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty (w całości pkt. 3 wyroku);

2) w zakresie powództwa W. T. w części zasądzonej od pozwanego na rzecz powoda:

a. odsetki ustawowe od kwoty 35.000 zł odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej na skutek śmierci ojca za okres od dnia 1 sierpnia 2008 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 4 wyroku);

b. kwotę 120.000 zł tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku oraz w części zasądzonej odsetki ustawowe od kwoty 30.000 zł za okres od dnia 3 grudnia 2010 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 5 wyroku);

c. kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku włącznie do stycznia 2009 roku włącznie, kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku włącznie oraz kwotę 505 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku i na bieżąco płatnej do 10-go każdego miesiąca tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty (w całości pkt. 6 wyroku);

3) w zakresie powództwa N. T. w części zasądzonej od pozwanego na rzecz powódki:

a. odsetki ustawowe od kwoty 35.000 zł odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej na skutek śmierci ojca za okres od dnia 1 sierpnia 2008 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 7 wyroku);

b. kwotę 120.000 zł tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku oraz w części zasądzonej odsetki ustawowe od kwoty 30.000 zł za okres od dnia 3 grudnia 2010 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 8 wyroku);

c. kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku włącznie do stycznia 2009 roku włącznie, kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku włącznie oraz kwotę 505 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku i na bieżąco płatnej do 10-go każdego miesiąca tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat

oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty (w całości pkt. 9 wyroku);

4) w zakresie powództwa J. T. w części zasądzonej od pozwanego na rzecz powoda:

a. odsetki ustawowe od kwoty 35.000 zł za okres od dnia 1 sierpnia 2008 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 10 wyroku);

b. kwotę 120.000 zł tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 2 grudnia 2013 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku oraz w części zasądzonej odsetki ustawowe od kwoty 30.000 zł za okres od dnia 3 grudnia 2010 roku do dnia 16 grudnia 2013 roku (częściowo pkt. 11 wyroku);

c. kwotę 661 zł miesięcznie za okres od marca 2008 roku włącznie do stycznia 2009 roku włącznie, kwotę 594 zł miesięcznie za okres od lutego 2009 roku do lipca 2013 roku włącznie oraz kwotę 530 zł miesięcznie od 1 sierpnia 2013 roku i na bieżąco płatnej do 10-go każdego miesiąca tytułem uzupełnienia renty alimentacyjnej wypłacanej przez pozwanego dobrowolnie z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wymagalności każdej raty renty zasądzonej wstecz do dnia zapłaty (w całości pkt. 12 wyroku);

5) w pkt 13-17 w zakresie dotyczącym rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, w tym w zakresie dotyczącym kosztów zastępstwa procesowego.

W apelacji zawarte zostały następujące zarzuty:

1) Naruszenie przepisów prawa materialnego:

a. art. 448 kc w zw. art. 24 § 1 kc i w zw. z art. 361 § 1 kc poprzez błędną jego wykładnię, polegającą na przyjęciu, że na skutek wypadku, w jakim śmierć poniósł ojciec i mąż powodów, powodowie doznali krzywdy, wynikającej z naruszenia ich dóbr osobistych, uzasadniającej stwierdzenie, że należne im z tego tytułu zadośćuczynienie wynosić winno po 150.000 zł dla każdego z powodów;

b. art. 444 § 2 kc w związku z art. 361 § 1 kc poprzez ich błędną wykładnię skutkującą zasądzeniem od pozwanego na rzecz powodów miesięcznej renty alimentacyjnej, obejmującej kwoty odpowiednio 661 zł miesięcznie dla każdego z powodów za okres od marca 2008 roku włącznie do stycznia 2009 roku włącznie, 594 zł miesięcznie dla każdego z powodów za okres od lutego 2009 roku włącznie do lipca 2013 roku włącznie oraz za okres od 1 sierpnia 2013 roku i na bieżąco - 530 zł miesięcznie dla B. T. i J. T. oraz 505 zł miesięcznie dla W. T. i N. T. - w konsekwencji błędnego uznania, iż zasądzona renta odpowiada uzasadnionym potrzebom powodów oraz możliwościom zarobkowym i majątkowym zmarłego;

c. art. 444 § 3 kc w zw. z art. 361 § 1 kc poprzez ich błędną wykładnię i zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki B. T. kwoty 50.000 zł, a na rzecz powodów W. T., N. T. i J. T. kwot po 35.000 zł na skutek błędnego uznania, iż wymienione kwoty stanowią stosowne odszkodowanie, odpowiadające zakresowi pogorszenia się sytuacji życiowej członków rodziny zmarłego;

d. 6 kc poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i na tej podstawie błędne przyjęcie, że powodowie wywiązali się z ciężącego na nich obowiązku wykazania doznanej krzywdy i szkody oraz ich zakresu, zakresu obowiązku alimentacyjnego zmarłego, jak też związku przyczynowego pomiędzy zdarzeniem szkodowym a obecną sytuacją życiową i finansową powodów (mając na względzie dochodzone przez nich w niniejszym procesie odszkodowanie, zadośćuczynienie i rentę), podczas gdy zaoferowany przez powodów materiał dowodowy nie wykazał wymienionych okoliczności w sposób uzasadniający uwzględnienie powództwa w całości;

e. art. 358¹ § 3 kc poprzez jego niezastosowanie przy ustalaniu wysokości należnego powodom stosownego odszkodowania na skutek niedokonania przez Sąd waloryzacji kwot po 15.000 zł odszkodowania ustalonego dla każdego z powodów przez pozwanego w grudniu 2008 roku;

f. art. 481 § 1 kc w związku z art. 14 § 1 i 2 Ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych poprzez ich niewłaściwą wykładnię i przyjęcie, że pozwany pozostawał w zwłoce ze spełnieniem świadczenia na rzecz powodów w terminie liczonym od daty zgłoszenia roszczeń przez powodów, a nie od daty wyrokowania w niniejszej sprawie.

2) Naruszenie przepisów postępowania:

a. art. 227 i art. 233 § 1 kpc poprzez brak wszechstronnego rozważenia oraz błędną ocenę zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, wyprowadzenie wniosków sprzecznych z zebrany materiał dowodowy, z zasadami logicznego rozumowania i doświadczeniem życiowym oraz nierozpoznanie istoty sprawy skutkujące błędnymi ustaleniami faktycznymi przyjętymi za podstawę rozstrzygnięcia, tj. niewłaściwe przyjęcie, że w niniejszej sprawie zachodzą okoliczności uzasadniające uznanie, że powodowie na skutek śmierci ojca i męża doznali szkody niemajątkowej i majątkowej, których naprawienie wymaga przyznania na ich rzecz świadczeń pieniężnych w łącznych kwotach po 215.000 zł (w przypadku żony) i 200.000 zł (w przypadku dzieci), jak też renty alimentacyjnej w kwotach po 505-530 zł miesięcznie;

b. art. 328 § 2 kpc poprzez nieustalenie przez Sąd w treści uzasadnienia zaskarżonego wyroku okoliczności istotnych dla ustalenia wysokości rent alimentacyjnych powodów, to jest wysokości ich uzasadnionych potrzeb oraz możliwości zarobkowych zmarłego, jak też niewskazanie w sposób umożliwiający ocenę zasadności rozstrzygnięcia okoliczności leżących o podstaw zasądzenia przez Sąd na rzecz powodów odszkodowania i zadośćuczynienia w ustalonych w wyroku wysokościach.

Skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa w zaskarżonym zakresie oraz stosunkowe obniżenie kwoty zasądzonej i pobranej od pozwanego w pkt 13-17 wyroku tytułem kosztów postępowania sądowego zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik procesu.

Rozpoznając sprawę w granicach zaskarżenia sąd apelacyjny zważył, co następuje.

Nie można odmówić zasadności zawartemu w apelacji zarzutowi naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. W istocie uzasadnienie zaskarżonego wyroku jest w zakresie rozstrzygnięć dotyczących wysokości przyznanych powodom świadczeń nadmiernie skrótowe i lakoniczne. Wada ta nie wpływa jednak w ocenie sądu apelacyjnego na treść wydanego w tej sprawie rozstrzygnięcia. Na wstępie wskazać należy, że strona pozwana nie kwestionuje swojej odpowiedzialności z tytułu umowy ubezpieczenia OC zawartej z posiadaczem pojazdu – sprawcą wypadku w wyniku którego śmierć poniósł M. T. – mąż i ojciec powodów. Przedmiotem zarzutów apelacji jest natomiast wysokość przyznanych przez sąd okręgowy z tego tytułu świadczeń odszkodowawczych i alimentacyjnych. W ocenie skarżącego przyznane świadczenia są nadmiernie wygórowane, zaś ich wysokość nie znajduje potwierdzenia w zebrany w sprawie materiale dowodowy. Zarzutów tych nie można podzielić.

Na wstępie jednak wskazać należy, że sąd apelacyjny podziela ustalenia faktyczne sądu pierwszej instancji i przyjmuje je za własne. Niezasadny jest więc zawarty w apelacji zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. Zarzut ten podniesiony został w kontekście ustaleń dotyczących wysokości świadczeń przyznanych przez sąd pierwszej instancji. W tym też zakresie zarzut ten zostanie rozpoznany.

Nie można podzielić zarzutów skarżącego, że nie została wykazana szkoda majątkowa skutkująca przyznaniem w tej sprawie odszkodowaniem na podstawie art. 446 § 3 k.c. Zważyć przy tym należy, że przewidziane w art. 446 § 3 k.c. odszkodowanie przysługuje pokrzywdzonym z uwagi na znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej na skutek śmierci osoby najbliższej. Znaczne pogorszenie sytuacji życiowej obejmuje niekorzystne zmiany bezpośrednio w sytuacji materialnej najbliższych członków rodziny zmarłego, jak też zmiany w sferze dóbr niematerialnych, które

wpływają na ich sytuację materialną. Nie obejmuje natomiast krzywd niemajątkowych, takich jak: ból po stracie osoby najbliższej, poczucie osamotnienia i krzywdy, zawiedzionych nadziei, jeżeli nie skutkują one zmianą sytuacji materialnej osób pokrzywdzonych. Zasadnie w tym zakresie skarżący zwraca uwagę na konieczność rozróżnienia tych dwóch sfer uszczerbków zważywszy na zróżnicowane instrumenty prawne służące ich naprawieniu. Zarazem nie można zgodzić się ze skarżącym, że w okolicznościach rozpoznawanej sprawy doszło do przemieszania i zatarcia obu tych sfer w związku z przyznanym odszkodowaniem i zadośćuczynieniem. Jak wskazuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego, pogorszenia sytuacji życiowej, o którym mowa w art. 446 § 3 k.c., nie można sprowadzać do prostego zmniejszenia dochodów lub zwiększenia wydatków najbliższych członków rodziny zmarłego. Pojęcie to ma sens o wiele szerszy. Szkody majątkowe prowadzące do znacznego pogorszenia bieżącej lub przyszłej sytuacji życiowej osoby najbliższej zmarłemu są często nieuchwytnie lub trudne do obliczenia. Często wynikają z obniżenia aktywności życiowej i ujemnego wpływu śmierci osoby bliskiej na psychikę i stan somatyczny, co niekiedy przejawia się w konkretnej chorobie. Celem uregulowania przewidzianego w art. 446 § 3 k.c. jest częściowe chociażby zrekompensowanie uszczerbku w postaci znacznego pogorszenia sytuacji życiowej, będącego następstwem zdarzenia, w którym poniósł śmierć najbliższy członek rodziny. Odszkodowanie to ma szczególny charakter, polegający na dążeniu do naprawienia szkody majątkowej, która jest ściśle powiązana z krzywdą niemajątkową, a ponadto obie postaci tych szkód wzajemnie negatywnie na siebie oddziałują, skutkując znacznym pogorszeniem sytuacji życiowej. Powoduje to trudności w ścisłym wyliczeniu rozmiaru tej szkody, stąd mowa o „stosownym”, a nie „należnym” odszkodowaniu i wymaga rozważenia wszystkich okoliczności konkretnej sprawy. Ocena pogorszenia tej sytuacji i stopnia jego rozległości w znaczeniu sfer życia, których dotknęło, powinna być prowadzona w oparciu o szczegółową analizę położenia, w jakim znajduje się osoba uprawniona z uwzględnieniem wszystkich okoliczności, które mają wpływ na jej warunki (trudności) życiowe, wiek, stopień samodzielności życiowej, stosunki rodzinne i majątkowe, warunki wychowawcze oraz przeprowadzenie porównania z sytuacją, w jakiej znalazłby się uprawniony, gdyby nie śmierć osoby bliskiej. Znaczne pogorszenie zależne jest od rozmiarów ujemnych następstw o charakterze majątkowym już istniejących oraz dających się przewidzieć w przyszłości na podstawie zasad doświadczenia życiowego. Wykładnia art. 446 § 3 k.c. wymaga zarówno właściwej oceny okoliczności istotnych dla ustalenia odszkodowania, jak i właściwego, w odniesieniu do tych okoliczności, określenia sumy odszkodowania, które powinno stanowić adekwatne, realnie odczuwalne przysporzenie, zarówno przez uprawnionego, jak i z obiektywnego punktu widzenia rozsądnie myślącego człowieka (zob. m.in. wyrok SN z 18 lutego 2004 r., V CK 269/03; wyrok SN z 25 listopada 2010 r., I CSK 702/09).

Trafnie sąd okręgowy ustalił w tej sprawie, że śmierć M. T. wpłynęła w istotny i odczuwalny sposób na pogorszenie sytuacji życiowej w aspekcie materialnym jego żony i trójki małoletnich dzieci. Zważyć bowiem należy, że M. T. był jedynym żywicielem całej rodziny, zaś osiągane przez niego dochody z pracy za granicą pozwalały na wychowywanie przez powódkę trójki małoletnich dzieci bez konieczności podejmowania pracy zarobkowej. Tym samym rodzina zmarłego miała nie tylko zaspokojone bieżące potrzeby materialne, ale również zabezpieczony byt materialny na przyszłość. Powódka mogła więc bez obaw o sytuację ekonomiczną rodziny i jej przyszłość poświęcić się całkowicie wychowaniu dzieci i opiece nad nimi. Ponadto – co również wynika z ustaleń poczynionych przez sąd pierwszej instancji – małżonkowie T. mając należycie zabezpieczoną bieżącą sytuację ekonomiczną rodziny podjęli również decyzje inwestycyjne na przyszłość – planowali rozbudowę domu i w tym celu zaciągnęli kredyt na rozbudowę. Powódka planowała przy tym podjęcie własnej działalności gospodarczej w wyuczonym zawodzie (...). Sytuacja ekonomiczna całej rodziny w sposób diametralny i gwałtowny zmieniła się wraz ze śmiercią M. T.. Powódka została sama z trójką małoletnich dzieci bez jakiegokolwiek dochodu. Pomoc ze strony rodziców – akcentowana w apelacji skarżącego – ma silną rzeczony charakter jedynie czasowy i przejściowy. W istocie powódka musi obecnie sama troszczyć się o byt materialny całej rodziny bez pomocy i wsparcia materialnego ze strony męża. Śmierć M. T. zachwiała więc podstawami ekonomicznymi całej rodziny, zaś związana z tą śmiercią trauma i poczucie opuszczenia, a także lęk przed przyszłością, w sposób istotny wpłynęły na dalszą aktywność życiową powódki, która do dnia dzisiejszego nie podjęła działalności zarobkowej, w szczególności zaś – jak wynika z zeznań świadków – zarzuciła plany związane z podjęciem własnej działalności gospodarczej. Wszystkie te okoliczności w sposób istotny rzutują na obecną sytuację ekonomiczną i życiową wszystkich powodów, co uzasadnia zasądzenie na ich rzecz stosownego odszkodowania na podstawie art. 446 § 3 k.c. Trafnie przy tym sąd okręgowy uznał za konieczne zróżnicowanie wysokości tego odszkodowania. Zmiana w

sytuacji majątkowej rodziny na skutek śmierci M. T. w sposób oczywisty dotyka wszystkich jej członków, jednakże nie można nie dostrzegać, że zasadniczy ciężar wynikający ze zmiany tej sytuacji obciąża powódzkę B. T., która w wyniku śmierci męża stała się jedyną osobą, na której spoczywa ciężar utrzymania i wychowania trójki małoletnich dzieci. Bez znaczenia natomiast dla ustalenia wysokości należnych powodom świadczeń odszkodowawczych jest podnoszona w apelacji zmiana wartości ekonomicznej wypłaconego przez pozwanego powodom w roku 2008 świadczenia w wysokości 15.000 zł (w roku 2013 według przeliczenia skarżącego wartość tego świadczenia wynosi 18.587,25 zł). W szczególności zaś – wbrew przekonaniu skarżącego – nie oznacza to konieczności obniżenia zasądzonych na rzecz powodów świadczeń odszkodowawczych o kwotę 3.500 zł.

Skarżący nie kwestionuje odpowiedzialności z tytułu zadośćuczynienia za śmierć osoby najbliższej na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c. Zdarzenie szkodowe miało bowiem miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r., a więc przed wejściem w życie art. 446 § 4 k.c. – wprowadzonego ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wypracowany został ugruntowany pogląd, zgodnie z którym więź emocjonalna łącząca osoby bliskie jest dobrem osobistym, a zatem doznany na skutek śmierci osoby bliskiej uszczerbek jest także następstwem naruszenia dobra osobistego, jakim jest relacja między zmarłym a osobą zainteresowaną. W efekcie wynagrodzenie krzywdy niemajątkowej związanej ze śmiercią osoby najbliższej, która nastąpiła przed wejściem w życie art. 446 § 4 k.c. możliwe jest poprzez odwołanie się do ogólnej konstrukcji dobra osobistego (art. 23 i 24 k.c.) oraz jego majątkowej ochrony (art. 448 k.c.) – zob. w szczególności: wyrok SN z dnia 14 stycznia 2010 r., IV CSK 307/09, wyrok SN z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10 oraz uchwała SN z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10. Charakteryzując w świetle art. 23 i 24 k.c. dobro osobiste podlegające w tym zakresie ochronie, Sąd Najwyższy wskazał, że chodzi tutaj o utratę więzi rodzinnych. Więzy te stanowią fundament prawidłowego funkcjonowania rodziny i podlegają ochronie prawnej (art. 18 i 71 Konstytucji RP, art. 23 k.r.o.). Skoro dobrem osobistym w rozumieniu art. 23 k.c. jest kult pamięci osoby zmarłej, to – a fortiori – może nim być także więź między osobami żyjącymi. Nie ma zatem przeszkód do uznania, że szczególna więź emocjonalna między członkami rodziny pozostaje pod ochroną przewidzianą w art. 23 i 24 k.c. (powołana wyżej uchwała SN z 22 października 2010 r.). Przyznane zadośćuczynienie ma w założeniu wyrównywać cierpienia spowodowane przedwczesną utratą członka rodziny, skutkującą naruszeniem chronionej prawem więzi rodzinnej i prawa do życia w rodzinie jako dobra osobistego. Na rozmiar krzywdy podlegającej naprawieniu mają wpływ przede wszystkim: wstrząs psychiczny i cierpienia moralne wywołane śmiercią osoby bliskiej, poczucie osamotnienia i pustki po jej śmierci, rodzaj i intensywność więzi łączącej pokrzywdzonego ze zmarłym, rola w rodzinie pełniona przez osobę zmarłą, wystąpienie zaburzeń będących skutkiem śmierci osoby bliskiej, stopień, w jakim pokrzywdzony będzie umiał odnaleźć się w nowej rzeczywistości i zdolność do jej zaakceptowania, wiek zarówno zmarłego, jak i pokrzywdzonego. Dokonywana w konkretnej sprawie ocena powinna opierać się na kryteriach obiektywnych, a nie na wyłącznie subiektywnych odczuciach pokrzywdzonego (tak m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2014 r., IV CSK 374/13 i przywołane tam wcześniejsze orzecznictwo). Zarazem, co również akcentowane jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego, stanowiąca przedmiot kompensacji w ramach zadośćuczynienia pieniężnego krzywda moralna stanowi uszczerbek niemajątkowy, który ze swej istoty nie przekłada się wprost na określoną wartość majątkową. W efekcie wysokość zadośćuczynienia nie może być oznaczona z taką dokładnością i przy zastosowaniu tych samych kryteriów oceny, co przy wyrównaniu szkody majątkowej. Instytucja zadośćuczynienia zaliczana jest do sfery prawa sędziowskiego, w której istnieje stosunkowo szeroki zakres uznania sądu, zobowiązanego do określenia wysokości należnego zadośćuczynienia (zgodnie z art. 448 k.c. ma być to suma „odpowiednia”) przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności faktycznych danego przypadku. Konsekwencją tego jest z kolei pogląd, zgodnie z którym szeroki zakres swobody sędziowskiej przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia ogranicza możliwość ingerencji w tę oceną sferę przez instancję odwoławczą. W efekcie skuteczne zakwestionowanie wysokości zasądzonego zadośćuczynienia możliwe jest jedynie wówczas, gdy zaskarżone orzeczenie w sposób oczywisty narusza zasady ustalania tego świadczenia, w szczególności zaś wysokość przyznanego zadośćuczynienia pozostaje w wyraźnej dysproporcji do rozmiaru wyrządzonej krzywdy (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego; z dnia 15 września 1999 r., sygn. akt III CKN 339/98, z dnia 17 stycznia 2001 r., sygn. akt II KKN 351/99, z dnia 4 lipca 2002 r., sygn. akt I CKN 837/00, z dnia 9 maja 2007 r., II CSK 42/07, z dnia 8 sierpnia 2007 r., I CSK 165/07).

Zebrany w tej sprawie materiał dowodowy nie uzasadnia wniosku apelacji, że zasądzone w tej sprawie zadośćuczynienie stanowi kwotę rażąco wygórowaną i z tych względów konieczne jest jego zmniejszenie. W okolicznościach rozpoznawanej sprawy uznać należy, że śmierć ojca i męża skutkowałą naruszeniem dóbr osobistych powodów. Zerwanie więzi rodzinnych miało charakter nagły i niespodziewany. Dotychczasowe poczucie stabilizacji życiowej, jak i dalsze plany życiowe (również w sferze niemajątkowej) zostały gwałtownie przerwane. Jak wynika z opinii biegłego psychologa klinicznego (k. 102-106), na skutek śmierci M. T. równowaga systemu rodzinnego oraz poczucie bezpieczeństwa wszystkich członków rodziny zostały gwałtownie zaburzone. Powodowie B. T., W. T. i N. T. przeżyli nagłą śmierć męża i ojca jako głęboką traumę psychiczną. W przypadku B. T. skutkowało to długotrwałą destabilizację jej równowagi psychicznej, nawrót zaburzeń nerwicowych, reakcje lękowe oraz nastawienie depresyjne wobec przyszłości. Jak wskazała biegła, powódka nadal wymaga pomocy psychologicznej i motywowania do podejmowania konstruktywnych działań dla poprawy bytu rodziny oraz przełamania obaw i lęków powstrzymujących ją przez powrotem do relacji towarzyskich. W przypadku W., N. i J. T. utrata ojca oznacza utratę obiektu odniesienia w prawidłowym kształtowaniu tożsamości, wzorca męskich zachowań w relacjach z rodzicami, rówieśnikami, radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Jak podkreśliła biegła, aktualnie nadal u badanych dzieci, za wyjątkiem najmłodszego J., obserwowane są oznaki zaburzeń adaptacyjnych, które utrudniają prawidłowe funkcjonowanie w relacjach rówieśniczych, utrudniają proces separacji od matki i dojrzewania do samodzielności. Powyższa obserwacja nie uzasadnia jednak zróżnicowania wysokości zasądanego zadośćuczynienia w odniesieniu do dzieci zmarłego. Wprawdzie najmłodsze dziecko J. T. z uwagi na wiek nie zdawało sobie sprawy ze zdarzenia związanego ze śmiercią ojca, nie przeżywało więc doświadczeń traumatycznych z tym związanych. Jednakże oceniając zakres jego krzywdy podnieść należy, że J. T. pozbawiony został w istocie jakichkolwiek wspomnień dotyczących ojca, nie miał szans na nawiązanie z nim jakichkolwiek relacji. O ile więc wspomnienia te u starszych dzieci istnieją (pamiętają one ojca), to najmłodsze dziecko pamięci takiej zostało pozbawione. Wbrew zarzutom skarżącego na stopień doznanej krzywdy pokrzywdzonych nie wpływa fakt, że zmarły przez ostatni okres przed śmiercią pracował za granicą i tym samym osobiste kontakty z członkami rodziny były istotnie ograniczone. Osobiste kontakty stanowią tylko jeden z elementów kształtujących więź rodzinną. Wieź ta, jak wynika z materiału dowodowego zgromadzonego w tej sprawie, w szczególności zeznań świadków, była silnie ukształtowana, zaś rzadkie w ostatnim okresie osobiste kontakty nie wpłynęły na jej osłabienie. W efekcie podnoszone w tym zakresie zarzuty apelacji uznać należy za niezasadne.

Nie można również podzielić zarzutów skarżącego dotyczących wysokości przyznanej na rzecz pokrzywdzonych renty. Przede wszystkim nie można w tym zakresie podzielić zasadniczego zarzutu – pominięcia przez sąd okręgowy przy ustalaniu należnej powodowi renty faktu pobierania przez nich świadczeń zapomogowych z opieki społecznej (zasiłek rodzinny wraz z dodatkami, pomoc w postaci zakupu posiłków). Renta z art. 446 § 2 k.c. ma charakter odszkodowawczy, jednakże jej zakres wyznaczają okoliczności prawnie relewantne dla ustalenia wysokości świadczenia alimentacyjnego. Wbrew wywodom skarżącego powszechnie przyjmuje się, że obowiązek alimentacyjny wyprzedza obowiązek pomocy społecznej. Wynika to z pomocniczego, i subsydiarnego, względem obowiązków rodzinnych, charakteru pomocowych świadczeń państwa. W konsekwencji fakt zaspokajania części potrzeb uprawnionego ze świadczeń zapomogowych nie wpływa na ustalenie wysokości obowiązku alimentacyjnego (zob. M. Andrzejewski, w: Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, red. H. Dolecki i T. Sokołowski, Lex 2013, uwaga 24 do art. 135). Reguła ta została wprost wyrażona przez ustawodawcę w art. 135 § 3 k.r.o. W efekcie, odmiennie niż w wypadku świadczeń z zakresu ubezpieczeń społecznych, świadczenia zasiłkowe i zapomogowe z opieki społecznej nie mają wpływu na ustalenie wysokości renty określonej w art. 446 § 2 k.c. Tym samym pominięcie tych okoliczności przez sąd okręgowy uznać należy za usprawiedliwione. Nie można również podzielić zarzutu skarżącego, że fakt zatrudnienia zmarłego M. T. na umowę na czas określony powinien mieć wpływ na zakres ustalonego przez sąd obowiązku alimentacyjnego i wysokość przyznanej z tego tytułu renty. Wskazać bowiem należy, że w tym zakresie sąd ma na uwadze nie tyle faktyczne dochody zobowiązanego, które mogą ulegać mniejszym lub większym zmianom, ale zgodnie z art. 446 § 2 k.c. – jego możliwości zarobkowe i majątkowe. Trafnie w tym zakresie strona powodowa podnosiła, że mając na uwadze zarówno wiek zmarłego (mężczyzna w pełni sił), jego doświadczenie, a także posiadane kwalifikacje operatora maszyn ciężkich, uznać należy, że jego możliwości zarobkowe nie przekraczają kwot zasądzonych przez sąd okręgowy tytułem renty alimentacyjnej. Również potrzeby uprawnionych członków

rodziny uzasadniają rozstrzygnięcie sądu okręgowego w tym zakresie. Skala tych potrzeb nie została zresztą w skardze apelacyjnej zakwestionowana, zaś zasady doświadczenia życiowego przemawiają za uznaniem, że ich wysokość nie może być traktowana jako nadmierna.

Skarżący w złożonej apelacji kwestionował również rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji w zakresie odsetek przyznanych z tytułu opóźnienia od zasądzonego zadośćuczynienia i odszkodowania. W ocenie skarżącego odsetki powinny być zasądzone od daty wyrokowania albowiem dopiero wówczas pozwany uzyskał możliwość ustalenia okoliczności niezbędnych do wydania ostatecznej decyzji w przedmiocie naprawienia szkody. Ze stanowiskiem tym nie można się zgodzić. Wbrew wywodom skarżącego wyrok sądu zasądający odszkodowanie i zadośćuczynienie nie ma charakteru konstytutywnego, a jedynie deklaratywny. Zobowiązanie do naprawienia szkody (w tym również krzywdy) powstaje bowiem nie na skutek orzeczenia sądowego, a w wyniku nastąpienia zdarzenia szkodowego. Wyrok sądowy jedynie to zobowiązanie ostatecznie konkretyzuje poprzez rozstrzygnięcie ewentualnych kwestii spornych, jakie w tym zakresie powstały pomiędzy poszkodowanym a podmiotem zobowiązanym do naprawienia szkody. Ponadto, co w okolicznościach rozpoznawanej sprawy jest argumentem rozstrzygającym, szkoda i krzywdy powstałe na skutek śmierci M. T. nie miały charakteru dynamicznego, zmiennego w czasie. Powstały w dacie zaistnienia zdarzenia szkodowego (śmierć M. T.), zaś konkretyzacja wysokości należnych powodom świadczeń nastąpiła w wyniku zgłoszonych przez nich żądań. Brak dobrowolnego spełnienia tych żądań skutkowało po stronie pozwanego ryzykiem popadnięcia w opóźnienia, czego skutkiem w świetle art. 481 k.c. było w tej sprawie zasądzenie odsetek ustawowych.

W świetle powyższych wywodów za bezzasadne należy również uznać zarzuty skarżącego dotyczące naruszenia przepisów prawa materialnego, to jest art. 24 § 1 k.c., art. 361 § 1, art. 444 § 2 i 3 k.c., art. 448 k.c. i art. 481 k.c., a także art. 6 i 351¹ § 3 k.c. oraz art. 14 § 1 i 2 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Z tych wszystkich względów apelacja pozwanego jako niezasadna podlegała oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c. O kosztach postępowania odwoławczego orzeczono zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik procesu. Zasądzone na rzecz powodów kwoty z tytułu zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym ustalone zostały według stawek minimalnych przewidzianych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (§ 6 pkt 6 w zw. z § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia). Zważywszy na współuczestnictwo formalne po stronie powodów każdemu z nich koszty te należą się w pełnej wysokości, pomimo tego, że wszyscy reprezentowani byli przez tego samego pełnomocnika procesowego.